

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVISTĂ BISERICESCĂ, ȘCOLARĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

ABONAMENTUL:

Pe un an 20 coroane.
Pe jumătate de an 10 coroane.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ:
DUMINECA.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arad, Strada Deak Ferenc Nrul 35.
Telefon pentru oraș și comitat Nr. 265.

Comunismul.

Comunismul a fost proclamat în Londra, la anul 1847, pe baza programului prelucrat de Carol Marx. Scopul este: Preluarea puterii politice de către proletari, apoi luarea tuturor mijloacelor productive din mâinile proprietarilor și statificarea lor. Orice mijloc productiv, fie economic, industrial ori comercial să formeze proprietatea statului comunist; iar oamenii vor lucra și pentru lucrul prestat vor primi plată din visteria comună. Deșeziva e: Proletarii tuturor țărilor să se unească într-o familie mare internațională.

Acesta e pe scurt programul comunist propus de Marx. Să-l examinăm!

Fiind vorbă de o manifestare a unei părți sau clase sociale omenești, cel mai comod mijloc, pe baza căruia putem ajunge la rezultate clare și adevărate, n'îl oferă fără îndoială psihologia, în sfera căreia cade orice manifestație sufletească, fie a omului singular, fie a unei mase de oameni. Recunoscând competența de cercutare a psihologiei să începem cu un adevăr psihologic, care e următorul:

Orice lege numai atunci e spre binele comun, mulțămirea generală și are drept a existență durabilă, dacă își are bază morală în sufletul omenească. Ca să poată fi vorba de comunism, în adevăratul înțeles al cuvântului, se recere, ca în ființa lui să se manifesteze cele mai nobile sentimente omenești.

Sentimentele omenești le putem grupa în sentimente, cari n'au de a face cu morală și cari cad sub apreciere morală. Aceste din urmă le reducem la următoarele două sentimente fundamentale: *egoism* și *altruism*.

Egoismul în primele sale manifestațiuni e proces psihologic înăscut. În dezvoltarea lui ulterioară însă cade sub apreciere morală, ca iubire de sine, invidie, ură, rășmănie, reavoință e izvorul tuturor sentimentelor și faptelor imorale.

Drept că nu tot egoismul e imoral, iar totășă de drept e, că sentimentul moral eschide egoismul. Altruismul consistă în aceea, că acțiunea numai așa o săvârșim, dacă prin ea nu facem stricare altora, și n'îm n'îm că și lor să le fie spre folos și culminează în conlucrare la binele alții. Conlucrarea e atât de rară, încât Jean Paul se simte îndreptățit a zice, că pentru conlucrare trebuie să fii înger.

Altruismul trebuie să fie baza oricărei organizări ori legi sociale, mai vartos

trebuie să fie bază atunci, când e vorbă de interese comune, comunitate de vieață.

Pe comuniștii de azi însă nu altruismul îi conduce să ia din mâna foștilor proprietari toate mijloacele de producție și avutul, ci *invidia*. Dacă ei nu au de toate, să nu aibă nici aceia, cari prin trudă au ajuns la ceva posesiune. Să ajungă prin muncă mai puțină la o stare mai bună. De conlucrare deci nici vorbă nu poate fi în comunismul de azi, ci de egoismul cel mai josnic.

Invidia și egoismul, cele mai urâte sentimente omenești, sunt baza comunismului. Aceste sentimente trebuiesc stărpite din cele mai fragede suflete, când se ivesc, iar în marea societate omenească trebuiesc huiduite ori în ce formă s'ar ivi. Că o astfel de întreprindere, care se bazează pe aceste sentimente, cari sunt izvorul tuturor răutăților, nu e spre mulțămirea publică, o dovedesc chiar scenele sângeroase dintre socialiștii și comuniștii din Budapesta mai în zilele trecute. Comunismul nu clădește, ci distruge cultura și civilizația omenească.

Da, au trăit în comunism spartanii și creștinii pe timpul apostolilor, dar aceștia aveau scop sublim, spartanii apărarea patriei, iar creștinii desăvârșirea morală.

Comunismul creștinilor s'a bazat pe cel mai desinteresat altruism, acolo nu așa numiții proletari cereau avutul proprietarilor, ci aceștia de bună voie le puneau la dispoziția apostolilor, pentru că astfel liberi de grijile de averi lumești să poată trăi exclusiv pentru desăvârșirea lor morală. Prin aceea că le dădeau apostolilor spre distribuire comună, făceau posibilă desăvârșirea morală și celor săraci, nemai având să lupte cu griji materiale.

Lozinca lor: Proletarii tuturor țărilor întruniți-vă într-o societate internațională, prin ce se intenționează ca odată toți oameșii să trăiască ca într-o familie, încă e fără bază solidă, morală, atunci când între singuraticii oameni nu e absolut nici o legătură, nici un scop, nici un interes comun mai înalt, decât interesul stomacului.

Eu cred că dacă Marx ar trăi azi și ar cunoaște „Liga popoarelor” alcătuită de luminații bărbați ai apusului în Versailles, ar vedea-o mai aproape de familia mare, visată de dânsul, decât întrunirea singuraticilor, lipsită de orice scop măreț; iar între singuratici nici o legătură ideală decât instinctul foamei.

Vor fi între oameni cari s'ar mulțami și numai cu aceasta legătură, anume aceia,

cari nu știu că: Nu trăim ca să mâncăm, ci mâncăm ca să trăim.

A constrânge însă omenimea întreagă ca să se mulțamească cu interesul stomacului, ca interes comun între singuraticii membri ai familiei mari, înseamnă decadența omenimei și coborârea ei în șirul animalelor.

Să vedem însă urmările practice ale comunismului.

Statificându-se toate mijloacele de producție, omul are să lucreze, pentru ce își va lua plată din visteria comună.

Se plănuește a nu fi nici bani, primind atunci omul pentru lucrul său natural, de ale mâncării și îmbrăcăminte. Adecă pe omul zidit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu îl coboară în rândul vitelor — eschizând din sufletul lui orice ideal, național, religios-moral, familia — pe cari stăpânul le scoate din grajd, când are lipsă de ele, le înjugă, lucră cu ele, iar când crede că au fiamânzit, le dă să mănace, apoi le adapă și așa decurge vieața lor până la sfârșit.

Tocmai așa va fi și vieața oamenilor din comunismul isvorit din sentimentele mai sus amintite.

Cum se va simți omul vrednic, iubitor de muncă și acela căruia Dumnezeu i-a dăruit calități mai alese, văzându-se prețuit asemenea trândavilor și aceloră, cari lucră azi pentru ca să aibă ce mânca mâne fără să lucreze.

O astfel de organizație socială face imposibilă validitatea puterilor psihice. O astfel de organizare socială e contrară progresului omenimei spre perfecționare, pentru că nu are înțeles, ca vrednicul și cel cu calități alese, să lucreze mai mult ca trândavul, dacă la fel vor primi nutremântul, pe care tot trebuie să-l consume, căci avere privată și dreptul de moștenire nu sunt respectate de aceasta organizație. Prin urmare cel căruia s'a dat cinci talanți încă trebuie să facă cu ei asemenea celui ce a primit un talant.

Iată comunismul în contradicere cu legile firii omenești, iată-l în contradicere cu interesele omenimii și iată-l contrar chiar și voinței creatorului Dumnezeu.

Teodor Mariș.

Predică (despre comunism.)

Iubiți creștini!

Istoria bisericească ne spune, cum trăiau creștinii cei dintâi în cea mai perfectă armonie, nu eră între ei nici un dram de ceartă ori bă-

nuială. Eră cu un cuvânt o adevărată vieță religioasă morală. Ne spune apoi istoria, cum cei bogăți își vindeau averile lor și depuneau banii în mâinile apostolilor, ca pe banii aceștia să se aranjeze mesele comune, ori să se acopere lipsele fraților săraci. Aceste mese erau aranjate de apostoli, cari mai târziu cedară locul diaconilor. Vieța aceasta ce au dus-o primii creștini se numește *comunism*.

Despre acest comunism voesc să vă vorbesc puțin astăzi, deoarece lumea înțelege falș acest cuvânt și sub numirea aceasta se comit cele mai mari fărădelegi. În zilele noastre de azi, cu materialismul nostru, a vorbi de comunism e o adevărată utopie. Trebuie lumea cu totul reformată, — adusă la curățenia moravurilor primilor secolii creștini — și atunci numai poate fi vorbă, de comunism. Creștinii cei dintâi erau cu inimile curate, aveau dragostea lui Hristos unul față de altul, au putut fi comuniști. Dar cu toate acestea și între ei s'a aflat un Anania și o Safira — ne spune istoria — cari au ascuns din venitul lor, și au dat apostolilor numai jumătate din prețul pământului vândut. Dumnezeu însă i-a pedepsit. Comunismul primilor creștini eră în adevărat spirit creștin, ferit de desfrăuri și bine ținând toate poruncile bisericii.

Și ce vreau comuniștii zilelor noastre?! Comunismul primilor creștini?! Regenereze-și sufletul și trupul de toate vicile și atunci pot fi comuniști. Care dintre comuniștii de azi își vinde averea sa, s'o deie săracilor, spre a se susține și aceștia?! Nimenea nu dă, ci numai ar lua.

Cetiți foile și veți vedeți cum s'a profanat această noțiune. Comunismul nu vrea să plătească chirie, vrea cu arme să acapareze puterea statului, vrea să pună mâna pe averile cetățenilor pacinici și pentru aceasta se înarmează, desființează legile bisericesti, sociale, declară monogamia de nimica și vrea ca să trăim ca și animale. Iți stă mîntea în loc, până unde poate să înainteze rătăcirea unora. Și toate acestea nu se fac din convingere, nu din dorința de a tocni, ci strică și din interese. În rătăcirea lor fantasmagorică visează o lume de animalele cuvântătoare, cari se adapă, trăiesc, se mișcă nelucrând, picându-le toate de-a gata, dela natură. Averile comunelor să se administreze de unul, dar toate celelalte exigențe să fie după o captă.

Vă închipuiți aici la noi în comună, dacă fiecare și-ar depune averea sa în mâinile unei persoane, care singură ar dirija, ce abuzuri ar fi. Nu am lucra nimic, ci am aștepta ca să ne vină toate de-a gata. La ora hotărîtă am merge să ne consumăm mâncarea noastră, ne-am odihni bine, nu am lucra, iar când s'ar găta ce avem, ne-am dedă la furturi și nelegiuiri. Așa fac comuniștii din zilele noastre și se aseamănă cu cei din era primă creștină?! Isus Hristos a zis: „Dați Cesarului ce sunt ale Cesarului, iar lui Dumnezeu ce sunt ale lui Dumnezeu”, vrând să arate prin aceasta, ca fiecare să-și îndeplinească datoria sa, nerăvniind la bunul vecinului, iar în alt loc zice: „Să ne supunem autorităților, că nu este putere fără numai de sus”, deci nu suntem noi chemați să stricăm ordinea socială; se schimbă ea în urma voinții lui Dumnezeu și în urma spiritului vremii.

Socialismul adevărat (cu el comunismul, căci în esență e tot una), cum eră în vremea primilor creștini, îl dorim cu toții: Delăturarea din societatea omenească a tuturor mizeriilor de orice natură și crearea unei armonii perfecte între oameni. S'au ocupat cu crearea unei legături, ferită de orice neînțelegere între omenime, învățați din cele mai îndepărtate vremi. Licurg la Greci și Platon, au căutat să pună bază comunismului, o bază solidă, dar răutatea societății omenești, a zădărnicit aceasta. Comuniștii își sprijinesc întru câțva învățătura și pe sf. scriptură, unde zice: „Pământul să nu se vîndă de tot, că al meu este pământul și voi sunteți la mine străini și nemernici” (Moise III 25. 23). Dar cum am spus, — regenerarea desăvârșită a omenimii aduce cu sine acest comunism — armonia și iubirea. Această regenerare e un ideal pe care îl are înaintea sa legea lui Hristos, și la împlinirea acestei regenerări suntem chemați cu toții. Socialismul, comunismul care respectează averea proprietatea și familia e socialismul adevărat al zilelor noastre, cu oameni răi și moravuri stricate.

Nu comunismul ori socialismul rău interpretat al oamenilor din lumea de azi ne trebuie nouă, ci această purificare. Întrebați pe un comunist, că ce vrea și veți vedeți, că el nu e

pătruns de nici un bine, el vrea numai să ia și nimic să dea. Și pe astfel de oameni, cari să lătească aceste idei, îi trimite nu știu ce societate de propagandă ori vr'un guvern, ca să ne învenineze satele, să lătească buruiana rea între ai noștri. Hărțile volante ne-au umplut satele, insinuații sunt la tot pasul, și noi clerul batjocorit și huiduit de socialiști (aceasta e armonia?) trebuie să stăm gata de a ne apăra turma. Nu vor face acești lupi nici o stricăciune în satele noastre, din contră ne vor oțeli sufletele și le va pune la încercare, ca cu atât mai vârtos să fie mai strălucită dobânda noastră.

Aceștia sunt, iubiții mei, comuniștii — să-i cunoașteți — vor trece și ei cum au trecut atâtea nevoi peste capul nostru. Ei nu sunt pătrunși de nici o idee înaltă, ci tot ce îi mână la noi, e că sunt angajați cu bani scumpi, ca voi să vă vindeți lor, calcându-vă conștiința națională. Fi-ți dar treji.

Iar vouă iubiților mei comuniști și socialiști vă zic că eu sunt cel mai mare socialist, dacă vreți cel mai mare comunist — dar haid nainte să ne regenerăm trupește și sufletește, cum erau primii creștini și atunci ne îmbrățișăm, când însă voi vânați scopuri materiale, naționale, cu Dumnezeu vă duceți în laturi.

Murani, luna Februarie 1919.

Nicolae Iliesiu, preot.

Ave Maria!

Câtă vieță se frământă într'o rază de lumină,
Câtă dragoste nespusă'n tremurarea ei se-îmbină!
Căci din farmecul luminii-atâta vraje izvorește,
Chiar eterna mângâiere din țaria ei sporește.

Și de rază, de lumină câtă lume se ferește,
Câtă'n patimă, în ură și'n noroiu se svârcolește!

Când făptura în neștire s'a supus deșertăciunii,
Fiul tău simțind în suflet toată marea lumii,
Dărui făpturii triste-al mângâierii dulce freamăt,
Mântuind prin rugăciune-al omenirii plâns și geamăt.

Oamenii ca răsplătire l-au străpuns cu lănci și săbii,
Ca'ntră vieță și'ntră moarte sufletul să-ți-l înmădii,
Să te zbați într'o durere pentru chinu-i îndărătnic
Și în jalea-ți fără margini tot durerea stându-ți
[sfetnic.

Înima îți sângerase'n zbuclumarea morții crude
Cât ai petrecut Calvarul, calea veșnicilor trude,
Tu-ai purtat oh Preacurată chinul cel mai greu pe
[lume
Când zdrobită'n desnejde îți chemai Fiul pe
[nume....

Și'nțelegi întreg amarul cât în lume se încape,
Cătră Tine-alerg Preasfântă, ca durerea să îmi
[scape,
Tu prin patimile-ți sfinte-ai cucerit ceriu'ndurării,
Cătră Tine-alerg Stăpână'nvins de groaza des-
perării,

Să-mi trimiți o rază sfântă din puterea-ți fără
[margini,

Un altar să-mi lumineze sufletul meu plin de patimi,
Ca'n noianul de'nțunerice vâl luminii să se-aprindă
Și prin el să ardă răul, ce stă lumea s'o cuprindă....

Aurel Contrea.

pulează Dacia cu nenumărați coloniști aduși din tot imperiul său. Coloniștii romani au intrat în legături familiare cu restul poporului dac decimat în războaiele cumplite. Și din împreunarea Romanilor civilizați cu Dacia plină de energie, s'a conceput o nouă individualitate, un nou popor voinic și plin de energie, numit poporul românesc. Prin colonizarea Daciei se începe cu totul o altă viață în țara aceasta frumoasă și binecuvântată de Dumnezeu. Bogatul ei pământ e lucrat cu multă grijă și minele sunt exploatate cu mare hărnicie. Se fac pretutindenea drumuri, șosele, canale și în urma comunicației bune ia un avânt admirabil comerțul și industria. În locul satelor pline cu bordeie mizerabile rămase de Daci, se ridică orașe înfloritoare și sate frumoase. Dar nu numai în privința materială înaintază coloniștii din Dacia, ci și în privința spirituală. Scrisul și cetitul erau bine răspândite în Dacia, ceea ce dovedesc numeroasele monumente cu inscripții și alte documente ce se păstrează până în zilele noastre. Românii din Dacia trăiră nesupărați de nimenea, până când popoare noi și barbare se năpustire asupra acestei provincii fericite numite „Dacia felix”. Cu năvălirea popoarelor se începe un nou period în viața pacinicilor coloniști. Timp de secolii această țară e cutrierată de popoare năvălitoare, cari toate se lovesc de pieptul oțelit al romanului și cari pe român își des-carcă sălbăticia și furia.

Cel dintâi popor năvălitor sunt Goții, cari erau așezați pe țărmurile Mării Negre, de unde făceau dese năvăliri în Dacia. Văzând împăratul Aurelian că nu mai poate apăra Dacia împotriva hordelor sălbatice ale Goților, în anul 274 retrage legiunile romane din Dacia traiană, în sudul Dunării, numită Dacia Aureliană. Românii din stânga Dunării rămân acum în voia sorții și supuși celor mai mari primejdii. După Goți, cari s'așează în părțile ostice ale Daciei, năvălesc sălbăticiii Huni, cari pe unde treceau duceau pustiul și groaza. Orașele erau devastate, câmpiile pustiite și toate instituțiile de cultură nimicite. După moartea lui Atila se ivește la hotarele Daciei un popor de viță germană, Ghepizii, cari nu se opresc pentru mai multă vreme în Dacia, ci prădând și pustiind se îndreaptă spre Moesia.

În anul 560 s'așează în Dacia un popor nou de viță tatară, Avarii, cari nimicesc apoi și ultima rămășiță de cultură din această provincie înfloritoare. În 797 Avarii sunt alungați de Carol cel Mare; astfel Dacia scapă de acești tirani. După aceste năvăliri Dacia avea un aspect jalnic. Câmpiile erau deșerte și părăginite, căci Românii fiind prea puțini la număr și neputând ține piept tuturor barbarilor, se retrăseră în văgăunile și în codrii nesfârșiți ai Carpaților. Civilizațiunea romană de mai nainte pieri cu desăvârșire. Românii retrași în munți trebuiau să se îngrijească în continuu de siguranța persoanei și averii lor, așa că nu avură timp ca să se îngrijească și de instituțiile strămoșești. Pe când în inima Românului era întipărit sentimentul iubirei de neam, în mintea sa nu se învârteau alte idei decât câteva noțiuni religioase, cari îl făceau mai mult superstițios decât îl luminau. Între astfel de împrejurări negreșit că n'a putut fi vorba de o literatură românească.

Prin urmare cea dintâi și totodată cea mai însemnată împrejurare, care a împiedecat dezvoltarea literaturii române, a fost migrațiunea popoarelor.

Scăpând de sub domnia Avarilor, Românii încep a se constitui în niște stătuțe mici independente, când din ostul Aziei prin sec. IX se arată un popor de viță mongolă, poporul maghiar. Venind în Dacia Maghiarii aflară mai multe ducate române, pe cari dâșii le putură supune în curând, așa încât Românii emancipați de curând, ajung sub domnia împilătoare a unui popor, care comite păcatul de a pune în calea emancipării poporului român cele mai mari obstacole. A mai suferit Dacia devastări și din partea Pecenegilor și Cumanilor.

În secolul XIII apare la Marea Neagră un alt gen de barbari, Tatarii, cari după ce prădară Rusia și Polonia se revărsară asupra Daciei și după ce o devastară în modul cel mai sălbatic, se reîntoarseră de unde au plecat.

Pe timpul când în Dacia domneau Avarii, din ostul Europei se ivește un nou popor, Slavii, cari ocupară cu deosebire șesurile și văile pă-

răsite de Români, cari se retrăseseră în plaiurile munților, îndeletnicindu-se cu viața de păstori. În curând Românii părăsiră munții și se coborâră la șes, unde ajunseră în contact foarte viu unii cu alții și acest contact nu a rămas fără urmări asupra Romanilor. Ei primiră dela Slavi mai multe cuvinte și terminațiuni, cari se refereau mai cu seamă la agricultură, pe care o uitaseră cu totul și trebuia să o învețe din nou dela Slavi. Apoi Românii mai primiră obiceiuri și credințe slavice.

Un alt popor care a avut o oarecare influență asupra formațiunii limbei române, e și poporul bulgar, care sub ducele Asparich se așează în 678 în partea ostică a Moesiei, unde venind în contact cu Slavii, se contopiră cu aceștia. Din Moesia Bulgarii își extinseră dominația și asupra ținuturilor locuite de Români. Frații Metodiu și Cyril propagară creștinismul între Slavi și Bulgari, cari fuseseră până acum păgâni. Dela Bulgari forma nouă a creștinismului trecu și la Români. Astfel Românii primiră în biserica lor limba slavonă pe care mai târziu o acceptară și ca limbă de stat. Prin primirea limbei slavone ca limbă bisericească și de stat, cultura română fu împiedecată în dezvoltarea sa veacuri întregi. Boerimea și preoțimea foloseau limba slavă, iar masa cea mare a poporului orbecă în întunec, neavând altă cultură literară decât neîntrecutele noastre poezii populare, fermecătoarele povești și în dulcea și duloasa doină, în care își plângea dorul, jalea și năcazul.

Deci o altă cauză care a împiedecat dezvoltarea literaturii noastre până în secolul XVI a fost contactul Romanilor cu popoarele slavice.

Iar cea mai defavorabilă împrejurare care a pus obstacole în calea dezvoltării literaturii noastre au fost războaiele îndelungate ale Romanilor cu popoarele vecine.

Vreme de o mie de ani cât ținură aceste războaie cumplite, Românii trăiau organizați în stătuțe mici, cari însă n'aură o durată mai lungă, ci unul după altul ajunseră sub stăpânirea popoarelor vecine mai puternice. State mai mari și mai durabile putură întinși Românii numai prin secolii XIII și XIV. Aceste state au fost Muntenia și Moldova. Intemeietorul principatului Muntenia se consideră a fi ducele Radu Negru, din ținutul Făgărașului, iar al Moldovei Bogdan Dragoș voevodul Maramurășului.

Popoarele vecine însă căutau cu ochi răi la formarea acestor principate și căutau ocaziune să le cucerească.

Astfel micile principate române trebuiau să se lupte continuu pentru independența și salvarea naționalității lor, contra unor tirani năntea cărora tremură Europa întreagă. Constituindu-se în două unități naționale, Românii abia avură timp a se constitui, prin legi și prin reforma administrațiunii.

În luptele ce le purtară contra Turcilor, Românii dovediră că nu sunt o rămășiță gârbovă a bătrânei și trecutei națiuni romane, ci sunt un popor nou, plin de forță și de curaj. Prin secolul XV, când în Europa se pun fundamentele civilizațiunii moderne, prin progresul făcut în toate sensurile activității omenești, principatele Dunărene amenințate în existența lor, se aruncară cu toată ardoarea pe calea războiului, care eră singurul mijloc de a-și scăpa patria. Vecine cu Turcii, cari aspirau la dominațiunea Europei, vecine cu Poloniai cei lacomi și Maghiarii invidioși, principatele române trebuiau să fie totdeauna preparate de luptă. În cele două țerișoare se arătară domnitori viteji, cari luptară necontenit în contra barbarilor. În Muntenia domnitorii: Mircea cel bătrân, Vlad Tepeș, Neagoe Basarab și Mihai Viteazul, iar în Moldova Alexandru cel bun, Ștefan cel Mare, se luptară cu mult curaj contra năvălitorilor. În timpul cât trăiră domnitorii amintiți au știut ca să susție independența țărișoarelor lor.

Literatura noastră în timpul acesta de restriște, când Românul se luptă cu eroism nemai-pomenit pentru apărarea patriei sale, de sigur că nu s'a putut dezvoltă. Pe când în țările vestice europene, nesupărate de nimenea, literatura, științele și filozofia antică încep a fi scrutate și studiate cu un interes deosebit și pe când în viața omenească începe o reformă prin avânt crescând către libertatea spirituală, Românii zac și mai departe acoperiți de vălul neștiinței.

Abia pe la începutul secolului al XVI-lea, când vremurile s'au mai liniștit, când năvălirile

De ce nu s'a dezvoltat literatura română până în secolul al XVI-lea?

Pe globul pământesc trăiesc felurite popoare, foarte diferite între sine prin chipul vieții și gradul de cultură la care au ajuns. Astfel în unele părți ale lumii vedem că trăiesc popoare cu totul primitive, cari nu diferă în multe privințe de celelalte viețuitoare pământene, și cari viețuiesc fără nici o religieune, fără vre-o organizație de stat și fără nici un fel de cultură.

În alte părți însă ni se prezintă un aspect mai plăcut, un tablou, care reprezintă pe om — această făptură făcută după chipul și asemănarea lui Dumnezeu — în condiții mai prielnice, pe un nivel cultural foarte avansat. Aici vedem popoare civilizate, luminate de scânteia cea vie a religiunii creștine și cu o cultură foarte înaintată.

Între aceste două extremități se află astfel de popoare cari la început au avut o cultură proprie și relativ superioară, însă în urma nenorocirilor ce au căzut asupra lor, și-au pierdut cultura avută la început.

Unul dintre aceste popoare, cari au suferit o astfel de catastrofă și care pretutindenea a fost urmărit de mâna nemiloasă a sorții, este și poporul nostru românesc. Începând dela nașterea sa, din secolul II până în secolul al XVI-lea, Românii au avut să se lupte încontinuu cu obstacole aproape neînvinse, cari îi opreau atât în organizarea lor, cât și în dezvoltarea forțelor lor spirituale, în dezvoltarea literaturii lor.

Pentru a ilustra cele amintite, ne vom ni-zui a arăta, cari împrejurări au făcut ca literatura noastră să nu-și poată lua nici un avânt în 14 (patrusprezece) sute de ani.

Marele împărat Traian isbutind cu sacrificii foarte mari ca să învingă pe poporul dac, care făcea dese năvăliri în imperiul roman, po-

au mai încetat, încep și Românii a-și constitui literatura lor proprie, încep a se ocupa cu tot dinadinsul cu literatura până acum atât de neglijată.

Aurora deșteptării Românilor a început a se arăta pe la începutul secolului XVI și de atunci încoaci, lupta pentru înaintare decurge cu succese tot mai frumoase.

Simion Stana, preot.

Literatura veche gramatică.

Gramatica Nestorovici 1818¹⁾.

Cunoscutul consilier regal de școale, sârbul Uroș Nestorovici, a voit să tipărească la 1818 în Buda o „Gramatică românească”, complexă, dar: „pentru unele împrejurări neputând tipări gramatica românească ce o dusesem cu mine la Buda, de a da la lumină, ca să nu mă întorc acasă deșert, am tras dintr'însa numai Ortografia și o puseu sub tipar”. Piedecile ce nu le spune Nestorovici, sunt rivalitatea literară a lui Petru Maior, care încă voia a edă o gramatică și așa a-i asigură dreptul deprins.

Ortografia din vorbă s'a tipărit de fapt în 1818 la Buda sub supraveghierea cenzorului Petru Maior.

Ce s'a ales și unde e manuscriptul lui Nestorovici nu știm. De sigur va fi fost o compilație isbutită, ori că nu, cu scop ca să servească de manual pentru preparandii, ori că și pentru învățământul popular. Mai știi, va fi fost compusă gramatica din chestiune, ca și ortografia, de vr'un umil profesor din Arad, de nu de Diaconovici Loga!?

Despre Nestorovici vom aminti pe scurt în alt loc. (*Iorga*, Ist. lit. sec. 18 o. c. II 315—317; 265; 428—9; 425; 311.)

Gramatica Chișinău 1819.

Un anonim edă la 1819 în Chișinău (Basarabia) o gramatică biglotă rusească-românească, pentru trebuințele seminarului de acolo.

Scopul cărții e, că românii să se familiarizeze cu limba rusească. Nu știm cine e autorul, trebuie că vr'un profesor călugăr român dela acel institut.

Se zice că opul „nu are nici o însemnătate deosebită”.

Titlul: „Scurtă rusească gramatică cu tălmăcire în limba moldovenească”.

Are dialoguri și vocabular. Pe lângă aceea, că eră menită pentru elevii seminarului, mai aveă să servească: „și ale altora școale din Basarabia”. (*Iorga* o. c. II 276.)

Gramatica Lazăr 1821.

Gheorghe Lazăr, truditul dascăl dela sf. Sava din București, înainte mergătorul lui Eliad, cu un an înainte de a veni acasă la Avrig (Transilvania), ca să-și deie obștescul sfârșit, adecă în anul 1821, a compus un manual de școală al gramaticii românești.

Lucrarea a rămas până azi netipărită și se păstrează într'o colecție privată.

Cu toate că nu are pretenții de a face ceva înocri, un bun cunoscător o socoate de „cea mai bună privire schematică asupra flexiunii și sintaxei românești”.

Nu imi dă mâna să constatez, că aceasta carte e una și aceeași, ori că nu, cu o *Gramatică româno-germană*, rămasă și aceasta tot numai în manuscript; pe carea Lazăr o compilase în uzul tinerimii române, care vrea să-și însușească limba nemțească: „Opusculum Valachico-Germanum per me in quantum ceterae meae publicae occupationes debilitasque corporis admiserunt, compilatum ac redactum uzui Valachicae Juventutis”.

Opusculul din vorbă fu compus pe vremea când Lazăr a fost profesor de teologie în Sibiu și cu încunjurarea căii ordinare a stăpânirii sale bisericești a fost înaintat la 18 April 1815 de-a dreptul guvernului din Cluj, spre reviziune și grațioasă permisiune de a fi publicat.

Guvernul în 21 Mai acelaș an, transmite operatul episcopului V. Moga, cu stereotipa remarcare, că asemenea lucrări se pot promovă la guvern numai prin episcopul din Sibiu.

Ce a fost soarta manuscriptului nu se poate ști cu siguranță. Credem, că și acesta ca mai multe alte lucrări didactice ale autorului, redac-

tate pă când dăscălea în Sibiu, au ajuns la coș, căci vlădicei Moga nu îi eră dragă cărturăria și mai vârtos nu-i eră drag Lazăr, care i-a fost rival serios la ocuparea tronului episcopesc din Sibiu. Cu toate astea din motive santice, totuș Moga în literile sale de sub Nr. 2456 din 1815, propune călduros guvernatorului din Ardeal, lui Bánffy, că Lazăr să fie denumit episcop la Arad²⁾.

Caracteristic pentru Lazăr, că pe timpul profesoratului său dela sf. Sava, n'a voit cu nici un preț să propună singur gramatica română, ci a cerut de ajutor pe preotul Pavel, care aveă plată lunară 70 lei, ca să i-se mai dea acestuia încă 30 lei, pentru osteneala propunerii limbii naționale.

[*Gh. Adamescu*: Ist. lit. române. Buc. 1911, la adaus pg. 25. *Dr. M. Gaster*: Gesch. der rom. Litteratur p. 371. *Iorga*: Ist. lit. rom. sec. 18 v. II 528 și sec. 19, v. I 17. *Dr. Lupaș* în ziarul Românul, Arad, 1915 Nr. 101, p. 4 col. II și ibid. *Dr. Sădean*, 1914 Nr. 92 foița; și discursul de recepție la Academia română din 8 Septembrie 1871 alui Petru Poenar despre „Gh. Lazăr și școala română”. Anal. acad. rom. tom. IV ser. I, pg. 111 și următoarele. Eliade *Rădulescu* în „Curierul românesc”, Buc. 1839 Nr. 64 pg. 255, reproduc în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, 1840 Nr. 6 și următ., de aici în „Lepturariul” lui Pumnul, v. IV p. 59 și următ. Cu note de *Barit* în „Familia”, Pesta, I (1865)].

Gramatica Clemens, Buda, 1821.

Păstorul luteran Andrei Clemens, pe seama nemților doritori de a învăța românește, tipări o gramatică nemțească-românească, la Buda în 1821. Clemens a preoțit lângă Brașov, în Brendorf, și trebuie că știă bine românește.

Opul conține 329 pagini și 2 tabele sinoptice despre flexiunea regulată a verbelor. Cuvintele românești din aceasta gramatică sunt imprimare cu caractere cirile.

În prefața sa germană autorul declară, că la compunerea operii, au folosit gramaticile lui Ienache Văcărescu și alui Dr. Molnár. Se vede de aici, că Clemens cu compunerea cărții sale a avut în vedere mai mult uzul practic decât laurii unui savantlăc.

Lucrarea poartă pe deaintregul pecetea tradițională a tendinții de a latiniza limba! Cum vom vedeă la locul său, pentru tendința aceasta greșită, Eliade Rădulescu va muștră greu pe Clemens, în întinsa prefață dela gramatica sa din 1828.

Clemens dă opului titlul: „Walachische Sprachlehre für Deutsche, verfasst von Andreas Clemens, evangelischer Pfarrer in Brendorf bei Kronstadt in Siebenbürgen” Ofen 1821.

În anul 1836 Clemens o edă din nou la Sibiu.

Ca și preceptorul său Molnár așa și Clemens înclină hotărît spre modul de scriere fonetic.

Autorul susține, că sunt numai două flexiuni nominale (Declinațiuni). Criteriul lor e varietatea desinențelor. Este deci flexiune masculină și flexiune feminină. Substantive în gen neutru nu sunt (p. 32). Tot la fel — călcând pe urmele predecesorilor săi — nu admite nici schimbarea substantivului precedat de articol (31). Are cazul ablativ.

Verbele le grupează în active sau transitive, netransitive sau neutre, pasive, reciproce, impersonali și anormale. Flexiuni verbali are patru.

Privitor de pronumele nedefinite e în mare nesiguranță, confundându-le când cu cele personale și interrogative.

Unele conjuncțiuni le crede drept adverbe (acum, când, etc. pg. 216).

Sintaxa acopere paginile 237—329. Terminologia e latină și germană. Gh. Barițiu susține, că Clemens a tipărit la Buda un Dicționar german-român.

(*Romulus Ionașcu*: Gramaticii români etc. Iași 7914 p. 79—81; 287—8; 303 și 3. *Iorga*: Ist. lit. sec. 19, o. c. I 71. *Gh. Barițiu*: Ist. Transilvaniei, Sibiu 1889 I pg. 608).

¹⁾ „Revista Preoților”, 1914, Nr. 23, continuare.

²⁾ D. Ioanoviciu în Revista Teologică Sibiu 1916 pg. 176 și 178.

INFORMAȚIUNI.